

Ses bilgisi SES BİLGİSİ

Bu bölümde Sesbilgisi tüm yönleriyle değil, Türkçe'nin kullanımında ortaya çıkan sesle ilgili yanlışların düzeltilmesine kılavuz olabilecek yönleriyle ele alınmıştır.

Kullanım kolaylığı açısından transkripsiyon işaretleri kullanılmamıştır. Sadece uzun söylenmesi gereken ünlüler için ilgili ünlüden sonra : işareti kullanılmıştır. a:det gibi.

o Ses ve Harf

o Alfabe

o Ünlü Fonemler

+ Yazı Diline Ait Ünlüler

+ Anadolu Diline Ait Ünlüler

+ Yazı Dilindeki Ödünç Sözcüklerde Bulunan Fonemler

+ Ünlü Fonemlerle İlgili Özellikler

o Ünsüzler

+ Yazı Diline Ait Ünsüzler

+ Anadolu Diline Ait Ünsüzler

+ Yabancı Sözcüklere Özgü Ünsüzler

+ Ünsüzlerle İlgili Özellikler

SES BİLGİSİ - Ses ve Harf

Ses ve harf kavramları en çok karıştırılan kavramlar arasında yer alıyor. Konunun uzmanı olmayan kişiler zaten her iki kavram için de sadece harf terimini kullanırken, uzmanların da ses ve harf'i aynı anlamda kullandıkları görülebiliyor.

Ses, ciğerlerden gelen havanın oluşturduğu titreşimler, duyma organları tarafından algılanan fiziksel niceliklerdir ve dili oluşturan en küçük birimdir Harf ise bu sesleri gösteren sembollerdir ve doğal olarak bir ses için her alfabede farklı semboller kullanılabilir.

SES BİLGİSİ - Alfabe

Sesleri gösteren harflerin belli bir sıraya dizilmiş bütünü alfabe olarak adlandırılır. Yunan alfabesinin ilk iki harfi olan alfa ve beta sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. abece adı ile de karşılanmaktadır.

Alfabeler, harflerin sesleri, heceleri ya da sözcükleri göstermeleri açısından üç bölüme ayrılırlar.

01.11.1928 tarihinde kabul edilmiş olan Latin kökenli Türk alfabesinde yer alan 29 harf şu biçimde sıralanmıştır:

Aa Bb Cc Çç Dd Ee Ff Gg Ğğ Hh İi Iı Jj Kk Ll

Mm Nn Oo Öö Pp Rr Ss Şş Tt Uu Üü Vv Yy Zz

Latin kökenli Türk alfabesi sesleri gösteren, yani sesçil bir alfabadir ve sözcüklerin ön sıradan (ince) ya da art sıradan (kalın) oluşunu ünlüler belirlediğinden, g, k gibi ince ve kalın biçimi bulunan ünsüzler için birer harf kullanılması yeterli görülmüştür.

SES BİLGİSİ - Ünlü Fonemler - Yazı Diline Ait Ünlüler

Türk yazı dilinde bulunan sekiz ünlü fonem (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) çeşitli açılardan sınıflandırılabilir.

SES BİLGİSİ - Ünlü Fonemler - Anadolu Ağzlarına Ait Ünlüler

Anadolu Ağzlarına Ait Ünlü Fonemler: Anadolu ağzlarında yaygın olarak kullanılan kapalı e sesi Eski Türkçe’de, yazı dilinde yer alan dokuzuncu ünlüydü. Bugün sadece ağzlarda duyuluyor. e ve i sesleri arasında yer alan, i sesine daha yakın olan bu fonem bugün kimi sözcüklerde bütünüyle i sesine değişmiş olarak bulunuyor. Bugün el "halk; ülke", et-, ye-, ver-, yer, er "erken", de-, yel gibi sözcüklerin ağzlarda il, it- yi-, vir-, yir, ir, di- , yil biçiminde söylenmelerinin nedeni budur. Ancak kapalı e sesi ağzlarda her zaman net bir i sesi olarak duyulmuyor. Çoğu zaman e ve i arasında sesletiliyor. Standart Türkçeye aykırı olan bu durum eğitim düzeyine bağlı olarak azalıyor.

SES BİLGİSİ - Ünlü Fonemler - Yazı Dilindeki Ödünç Sözcüklerde Bulunan Fonemler

Ön a Ünlüsü:

Türk alfabesinde tek a sesi gösterildiği halde, söyleyişte, dilimize daha çok Arapçadan girmiş olan sözcüklerde bulunan ve biraz e sesine yakın olan bir a sesi daha vardır. Bu ses eklenme sırasındaki ünlü tercihi ile kolayca tanınır.

Örneğin;

harp "savaş", sözcüğünde ön a bulunduğu için ek alınca harb-e oluyor, harb-a değil! Oysa eşsesli gibi görünen harp "müzik aleti" sözcüğü aynı durumda -a ünlüsünü alıyor: harp-a.

Sayılan fazla olmayan bu sözcükleri bilmek ve doğru telaffuz etmek gerekir:

kalp "yürek" > kalb-e, fakat kalp "sahte" > kalp-a.

yar "sevgili" > yar-e, fakat yar "uçurum" > yar-a.

ön a ünlüsü için her zaman böyle sözcük çiftleri yoktur:

harf > harf-in

hadd > hadd-i

vals > vals-i

dikkat > dikkat-siz

lûgat > lûgat-e

sıhhat > sıhhat-e

hakikat > hakikat-ler

saat > saat-e

seyahat > seyahat-e

istirahat > istirahat-e

menfaat > menfaat-çi

tabiat > tabiat-te

Son altı örneğin ikinci a ünlüleri ön a'dır.Yukarı

Yazı Dilindeki Ödünç Sözcüklerde Bulunan Uzun Ünlüler:

Eski Türkçe'de bulunan uzun ünlüler bugünkü Türkçe'de kısalmıştır. Bugün sadece yad el "yabancı ülke" deyimindeki yad sözcüğünün ünlüsü uzun olarak söylenmektedir. Bir de yine Türkçe yarın sözcüğünün a ünlüsünün zaman zaman uzun söylendiği duyulmaktadır. Eski Türkçe'den gelme olan bu özellik yanlış sayılmamakla birlikte, yad sözcüğünde olduğu gibi bir genel kabul görmemiştir ve kısa olarak söylenmesi daha doğrudur.

Bu iki sözcük dışında Türkçe kökenli sözcüklerde uzun ünlü bulunmaz. Fakat dilimize özellikle Arapça ve Farsça'dan girmiş olan sözcüklerde çok sayıda uzun ünlü vardır ve bunların hem yazımında hem de söylenişinde pek çok hata yapılmaktadır. Bu tip sözcüklerin doğru yazımı için

